

Hajdu Krisztián – Racsko Réka

A digitális átállás pillérei, avagy a DigCompOrg keretrendszer könyvtári adaptálása

A 2020-ban tetőző SARS-CoV-2, avagy ismertebb nevén a Covid-19 okozta veszélyhelyzet teljesen felforgatta az eddig megszokott világunkat. Alkalmazkodva a helyzethez, sokan kényszerültek otthonról dolgozni, az iskolákban pedig digitális munkarendben, online formában folyt a tanítás. Mindez tovább növelte a digitális átállás aktualitását. Úgy véljük az elkövetkező tíz évben a digitalizáció még nagyobb térhódítása lesz megfigyelhető, mindez köszönhető a rohamosan fejlődő technikának és az alfa generáció fokozott információs igényének és médiumhasználatának. Az IKT-eszközök oktatásban való alkalmazásáról, az oktatás digitális átállásáról már több kutatás is született¹, felmerül azonban a kérdés, hogy a közgyűjtemények helyzete hogyan alakul a digitális átállás korában. A közgyűjtemények digitális transzformációja majdnem annyira időszerű, mint az oktatásé. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia 2017–2025² megjelenése, amely lassan a féltávjához érkezik.

Kutatásunk során megvizsgáltuk, hogy az oktatás digitális átállását leíró DigCompOrg³ keretrendszer adaptálható-e könyvtárakra, és ha igen, akkor milyen jellemzők szükségesek ahhoz, hogy a könyvtárakban eredményesen végbemegehessen a digitális átállás. Emellett fontosnak tartottuk, hogy kvantitatív kutatással is felmérésre kerüljön, hogy a hazai könyvtárosok hogyan és miként látják a digitális átállás jelenségét a könyvtárakban. Ezért létrehoztunk egy 26 kérdésből álló kérdőívet, amely több levelezőlistán, fórumon, közösségi oldalon is megosztásra került. A „Pillanatkép a hazai könyvtárak digitális átállásá-

ról” című kérdőív populációjának a magyar könyvtáros szakma került kiválasztásra, úgynevezett önkényes mintavételi módszerrel.

A digitális transzformáció kifejezést rengeteg szektorban alkalmazzák, és minden területen mást és mást jelent ez a fogalom. A kutatás során a következő meghatározást vettük alapul: „A digitális átálláson... azt a folyamatot értjük, amely során az IKT-műveltség kiteljesedése valósul meg a humán teljesítménytámogató technológia eszközrendszerének alkalmazásával, az információs társadalom technológiáinak (IKT-eszközök) elterjesztése és integrálása révén. Ennek során kiemelt szerepet kapnak az eszközök és azok virtuális környezetei (applikációk, internet), illetve azok a készségek és kompetenciák, amelyek által ezek az elemek magabiztos, kritikus és problémacentrikus alkalmazása valósul meg a tanulás-tanítás céljából, a tartalomhoz való kötöttség nélkül, a megfelelő oktatási célokhoz kapcsolódó új tanulási környezetek kialakításával.”⁴ Fontos kiemelnünk, hogy habár a digitális transzformáció, a digitális átállás és a digitális átalakulás különálló fogalmak, ebben a publikációban egymás szinonimáiként fogjuk használni ezeket a meghatározásokat.

Jelenleg egy kultúraváltás átmeneti időszakát éljük, amely nemcsak a gazdasági, hanem a társadalmi és kulturális életben is robbanásszerű, gyökeres változást hoz.⁵ A negyedik ipari forradalom következménye, hogy teljesen új technikai eszközök jelennek meg, ezzel átalakítva a hagyományos munkavégzést. 2020-ra a *komplex problémamegoldás*, a *kritikai gondolkodás* és a *kreativitás* készségek vezetik a dolgozóktól elvárt képességek listáját. Ezáltal új szakmák jelennek meg, a már meglévők teljesen átalakulnak vagy eltűnnek.⁶ A könyvtárak tekintetében átalakulás érzékelhető. Távoli kor képét idézik a láncos könyvek és azok a gyűjtemények, ahol a légy zümmögésén kívül mást nem lehet hallani.⁷ A könyvtárak igyekeznek alkalmazkodni hazai és nemzetközi szinten is az új igényekhez. Pozitív példaként érdemes megemlíteni a Sacramentói Városi Könyvtár *Library of Things* kezdeményezését, amely keretein belül olvasójegygyel háztartási eszközöket, konzolokat, fényképezőgépeket, szerszámokat lehet kölcsönözni bizonyos időre.⁸ Hazai könyvtáraknál a Digitális Jólét Program keretein belül egyre több intézmény rendelkezik kölcsönözhető tablettal vagy okostelefonnal. Több könyvtár rendelkezik játékkonzolokkal, társasjátékokkal és korszerű IKT-eszközökkel, mégpedig azért, hogy elősegítsék a könyvtárak paradigmaváltását, a közösségi tér kialakulását, valamint a digitális átállásukat.

Az IFLA 2019-es trendjei alapján ki kell alakítani az élethosszig tartó tanulás képességét a könyvtárakban, a könyvtáraknak be kell kapcsolódniuk a digitáliskompetencia-fejlesztésbe.⁹ Ehhez kapcsolódik a megfelelő tanulási környezet kialakítása is. Az észt és a finn alaptantervet vizsgálva a könyvtár a tanulási környezet legfontosabb elemeként szerepel.¹⁰ Hazánkban az utóbbi tíz év könyvtárfejlesztési pályázatai a digitáliskompetencia-fejlesztést és a tanulási környezet kialakítást támogatták.¹¹ Az oktatás terén is fontos szerep juthat a

könyvtárak számára, hiszen segíteniük kell a társadalmat a kompetenciafejlesztésben¹² és az IKT-eszközhasználatban.¹³

Az Európai Unió mindig is az egyik nagy feladatának tekintette az oktatás fejlesztését a tagországokban. Az Európa 2020 stratégia céljai között szerepel az oktatás és a képzés digitális átalakítása, a digitális kompetenciák fejlesztése és az online tanulás. A digitálisan kompetens oktatási intézmények európai keretrendszere (ismertebb nevén: DigCompOrg) végső, adaptálható változata 2015 végén jelent meg, amelyet többek között stratégiai tervezésre, monitorozásra, valamint a digitális korszaknak megfelelő tanulási környezet kialakítására használhatnak az általános, közép-, és felsőoktatási intézmények.

A keretrendszer egy dokumentum, amely hét kidolgozott és egy, az intézmények sajátosságainak fenntartott területen 15 részterületre bontva 74 indikátort alkalmaz az intézményi digitális transzformáció jellemzésére. A szabad területet teljes mértékben az alkalmazó határozza meg a fejlesztés vagy az értékelés céljának megfelelően. Ez vonatkozhat egy egész részterületre, de akár egy-egy intézményre is.¹⁴

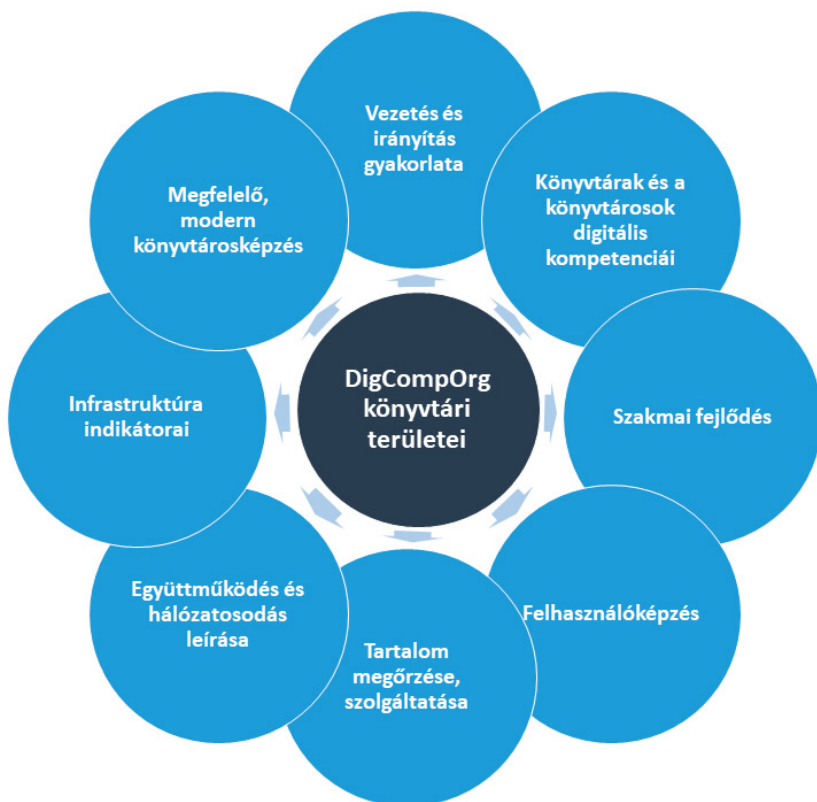
A DigCompOrg célja egy olyan átfogó elméletileg megalapozott eszköz létrehozása, amely segítségével, azok az intézmények végezhetnek önértékelést, amelyek növelni szeretnék a digitális kapacitásukat. A keretrendszer tükrözi azt a komplexitást, amelyet a digitális tanulás intézményi szintű bevezetése jelent. A rugalmassága révén lehetővé teszi, hogy a felhasználók is alakíthassák, módosíthassák az egyes elemeket. Átfogó jellege miatt az is lehetséges, hogy az indikátorokat mindössze egy-egy deskriptorra bontva alkalmazzák, az egyes indikátorok közötti függőségek megtartásával.

A keretrendszer sokkal inkább leíró, mintsem előíró jelleggel rendelkezik. Többek között tartalmazza a szerzői jogok tiszteletben tartását, a felmerülő biztonsági kérdéseket, de nem fogalmaz meg konkrét szabályokat, utasításokat, ahogyan nem tartalmaz a használatra vonatkozó utasításokat sem. Nem érinti többek között az adminisztráció és a menedzsment témakörét sem, mindössze a tanulóval, a tanulás támogatásával és az ezekkel kapcsolatos feladatokat. A keretrendszer némely területe az intézmény, míg mások az egyén feladatkörébe tartoznak.

Fontos kiemelni, hogy a rendszer nem egy végtermék, hanem egy átfogó elméleti keretrendszer, amely használható:

- egy létező keretrendszer továbbfejlesztésére;
- keretrendszerek összehasonlítására;
- új keretrendszer kifejlesztésére;
- egy új önértékelési kérdőív kiinduló pontjaként.¹⁵

A következőkben a keretrendszer nyolc fő területe kerül könyvtári átiratban bemutatásra, valamint külön kiemelve a területek két legfontosabb indikátorát. Az első ábrán láthatók az általunk definiált kategóriák.

1. ábra: A DigCompOrg alkalmazása könyvtári területen (Saját szerkesztés)

Első terület: A vezetés és irányítás gyakorlata

A keretrendszer első területe, amely azt szemlélteti, milyen szerepet játszik a digitális technológia a vezetés területén. A stratégiatervezést áthatja a digitális folyamatok alkalmazása. A DigCompOrg ezen a területen tizenhat indikátort szemléltet, amelyek három deskriptorba kerülnek besorolásra. A deskriptorok elősegítik a hatékony tanulást és a digitális tanulási technológiák beillesztését a szervezet stratégiájába, amelyhez konkrét megvalósítási terv kapcsolódik világos prioritásokkal és mérhető célokkal. A tanulás támogatása a könyvtárak feladata, emiatt azok az elemek is, amelyek a tanulást érintik, ugyanolyan fontosak, mint a többi indikátor. A további deskriptorok olyan irányítási modellt alkalmaznak, amellyel koordinálható a megvalósítási terv működése, beleértve minden olyan forrást is, amivel a könyvtárak haladási irányát meghatározzák. Ez a terület szinte teljes egészében használható a könyvtárak tekintetében is.

Két fő indikátor:

- A digitális technológiák alkalmazásának beépítése a szervezet stratégiájába.
- Proaktív szemléletmód alkalmazása vezetői részről.

Második terület: A könyvtárak és a könyvtárosok digitális kompetenciái

Ez a terület eredetileg a tanítás és a tanulók digitális kompetenciája címet viselte. A digitális korszak beköszönte miatt elkerülhetetlen a változás a könyvtárak területén és a könyvtárosok életében. Ez a szakasz a könyvtárosok digitális fejlettségét és a könyvtárak digitális transzformációját szemlélteti, külön kitérve a könyvtár új szerepeire, valamint a szakma újragondolására, új módszerek alkalmazására. A deskriptorok bemutatják, hogy a könyvtárosoknak milyen digitális képességekkel kell rendelkezniük, hogy megfelelően tudják kezelni a digitális átállást. A DigCompOrg ezen része némi módosítással alkalmazható a könyvtárakra.

Két fő indikátor:

- Könyvtárosok digitális kompetenciájának fejlesztése.
- Könyvtáros szakma új szerepekbe való bekerülése.

Harmadik terület: A szakmai fejlődés

Az intézmény profilja mindig mozgásban tartja a könyvtárosokat, ezáltal folyamatos és személyre szabott szakmai fejlődésre is ösztönzi dolgozóit, hogy a könyvtárosságban új módszereket használjanak. Az a célja, hogy a könyvtárosok nyitottá váljanak az új technológiai fejlesztésekre. E terület hat indikátora pedig az egyén szakmai fejlődés iránti nyitottságáról, a szervezet ösztönzéséről, valamint a fejlődési lehetőségekről szól, kiemelve, hogy az egyéni és az intézményi szükségletek összhangban legyenek. Ez a rész teljes egészében átemelhető a könyvtári szféra számára.

Két fő indikátor:

- Könyvtárosok fejlődés iránti nyitottsága.
- A szakmai fejlődés lehetőségének biztosítása mindenkinek.

Negyedik terület: Felhasználóképzés

Az értékelési gyakorlat eredetileg azt vizsgálja, hogy hogyan használják a tanulási tapasztalatokat és az eredményeket azonnali és tartalmas visszajelzésre. Ez a rész nem használható a könyvtári területen. A könyvtárosok egyik fontos feladata a felhasználóképzés. A könyvtárhasználó ismerje és tudja kezelni az IKT-eszközöket, tudjon keresni a különféle katalógusokban, valamint tudjon tájékozódni az állományban.

Az indikátorok olyan helyzeteket is felvázolnak, amelyekben a hagyományos értékeléstől az új módszerek felé haladó eltolódást jelzik. Az értékelés különféle módszereket is tartalmaz, amelyek a tudáson kívül a képességeket, az attitűdöket, a formális, informális és nonformális keresési szokásokat is figyelembe veszik.

Két fő indikátor:

- Felhasználók önfejlesztése.
- A felhasználók továbbképzése a digitális eszközök ismeretére és használatára.

Ötödik terület: A tartalom megőrzése, szolgáltatása

Eredeti nevén: a tartalom és a tanterv területe, mely a digitális eszközök oktatásban való használatát segíti. Ez a terület módosítással használható a könyvtári területen is. A tartalmak megőrzése, szolgáltatása a könyvtárak egyik fő feladata. A deskriptorok szemléltetik, hogy hogyan történik ezeknek a feladatoknak a végrehajtása, valamint a digitális eszközöket hogyan és miként tudják bevonni a folyamatba.

Két fő indikátor:

- Digitalizálás.
- Digitális eszközök bevonása a könyvtári munkába.

Hatodik terület: Együttműködés és hálózatosodás leírása

A digitális korszak tanulásának fontos jellemzője a sokoldalú kommunikáció, a hálózati belső és külső tudásrendszerekben való tartalommegosztás. Az intézmény biztosítja a megfelelő információáramlás kialakítását, a megfelelő infrastruktúrát és az eszközöket, annak érdekében, hogy ez a folyamat, bárhol és bármikor végbemehessen. Az intézmények kiaknázzák a digitális technológia adta lehetőségeket, a közösségi médiát, illetve a különféle szakmai platformokat a felekkel történő kommunikáció érdekében. Ennek révén az intézmény helyi, országos és nemzetközi kapcsolatokat alakíthat ki, így együttműködések, közös projektek révén is kihasználhatóvá válnak az IKT-eszközök által adott lehetőségek¹⁶. Ez a rész kisebb módosításokkal alkalmazható könyvtárak számára.

Két fő indikátor:

- Információmenedzsment, információs politika.
- Partnerkapcsolatok, intézményi együttműködések, humánerőforrás és információ megosztása.

Hetedik terület: Infrastruktúra indikátorai

A digitalizáció egyik alappillére a fejlett infrastruktúra. Ez az elem feltétlenül szükséges a tanulás idejének és fizikai, illetve virtuális terének kiterjesztésére. Biz-

tosítani kell a nyitott, rugalmas, bármely eszközzel történő keresés lehetőségét. Célszerű automatizálni néhány folyamatot. Ezen túlmenően az infrastruktúrának biztosítani kell egy stabil, fejlődni képes hátteret az intézmény életében, az új lehetőségek modernizálása céljából. Ez a terület is kisebb módosításokkal alkalmazható a könyvtárak számára.

Két fő indikátor:

- Megfelelő hálózat kialakítása. Modern informatikai eszközök megléte, karbantartása.
- Naprakész, robotizált weboldal (pl. chatbotok alkalmazása a könyvtári weboldalon).

Nyolcadik terület: Megfelelő, modern könyvtárosképzés

Az utolsó terület egy üres rész, ahová a különböző intézmények saját maguk definiálhatnak feladatokat, meghatározásokat, indikátorokat. A kiegészítő elemek hatással lehetnek a korábbi indikátorokra, hiszen ezek sokszorosán összefüggnek. Jelen esetben a könyvtárosképzés kerül definiálásra. A jövő könyvtárosainak fontos, hogy naprakész tudással hagyják el az iskolapadot, valamint nyitottak és elhivatottak legyenek a szakma irányába.

Két fontos indikátor:

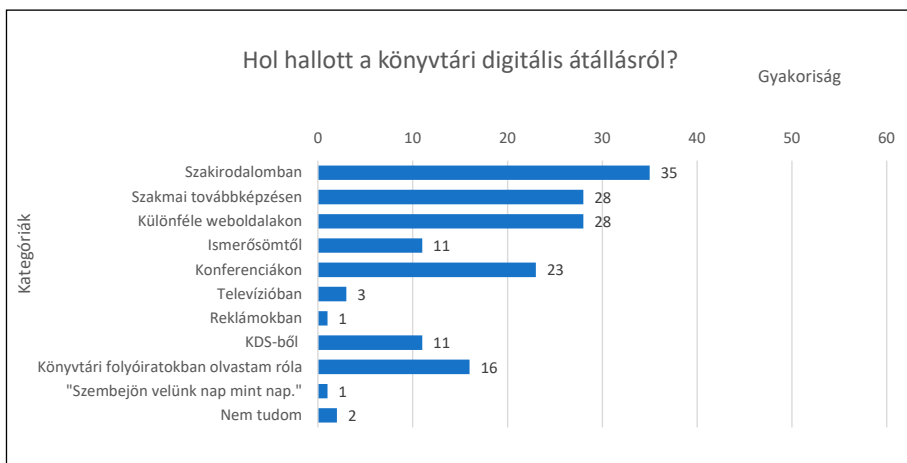
- Megfelelő könyvtári és informatikai tudás megléte.
- Nyitottság az új technológia irányába.

A kutatás második részében egy Google-úrlapon készült nem reprezentatív pilotkérdőív eredményei kerülnek szemléltetésre. A célunk az volt, hogy képet kapjunk arról, hogyan vélekedik a magyar könyvtáros szakma a digitális átállásról, hogyan látják ezt a folyamatot a könyvtárosok. A *Pillanatkép a hazai könyvtárak digitális átállásáról* című anonim, online kérdőív 26 kérdésből állt.

A kérdőív kitöltésére 2020. december 18. és 27. között volt lehetősége a populációnak, a magyar könyvtáros társadalomnak. A minta kiválasztása során az önkényes kiválasztás¹⁷ módszerét alkalmaztuk, amelynek jellemzője, hogy a meghatározott populációban lévő alanyok közül (jelen esetben aktívan dolgozó könyvtárosok) nem valószínűsíthető az, hogy mindenki ugyanakkora eséllyel kerül be a kitöltők közé, tehát a felmérés reprezentativitását nem tudjuk biztosítani. Három platformon: a *Facebook* közösségi oldalon egy könyvtáros csoportban, e-mail formájában a *KATALIST* könyvtáros levelezőlistán, valamint a *Moly.hu* közösségi oldalon, egy úgynevezett könyvtáros zónában került megosztásra a kérdőív, amelyet közel tíz nap leforgása alatt összesen hatvanöt fő töltött ki. Azoknak a személyeknek, akik a munkakörnél a „nem könyvtárban dolgozom” választ adták (3 fő) az alapadatok szakasz után véget ért a kérdőív kitöltése, mivel a megszólított populáció a Magyarországon jelenleg is aktív könyvtárosokat foglalta magában. Így a továbbiakban 62 válasz eredménye kerül szemléletesre.

Nemek tekintetében 54 nő (83%) és 11 férfi (17%) töltötte ki a kérdőívet. A kitöltők átlagéletkora 45,5 év, a legfiatalabb személy 21 éves, míg a legidősebb 64 éves volt. A legtöbb kitöltő a 45–50 éves (15 fő, 23%) és az 51–56 éves (14 fő, 21%) kategóriákba tartozik. Ez megmagyarázza azt a tényt, hogy a kutatásban részt vevők kétharmada már több mint tíz éve könyvtárosként dolgozik. A munkahelyet tekintve elmondható, hogy leginkább közművelődési könyvtárban dolgozók (35 fő, 53%) töltötték ki a kérdőívet. A válaszadók 16%-a informatikus könyvtárosként (21 válasz), 15%-a (19 válasz) tájékoztató könyvtárosként, valamint 14%-a (18 válasz) olvasószolgálati könyvtárosként dolgozik. Többen bejelölték a feldolgozó könyvtáros (16 válasz, 12%) és az állományalakító könyvtáros (15 válasz, 11%) munkaköröket is. Így a válaszokból kiderül, hogy a legtöbb résztvevő több feladatot is ellát egyszerre. Lakhely tekintetében a kitöltők 40%-a Magyarország valamelyik megyeszékhelyén él (26 fő), ezt követi a városban élők száma (18 fő, 28%), majd a budapesti lakosok (14 fő, 21%).

A könyvtári digitális transzformációról elmondható, hogy – egy ember kivételével – mindenki, aki ismeri a digitális átállás fogalmát, az ismeri könyvtári értelemben is ezt a fogalmat (56 fő, 90%). Ahogyan a digitális átállásnál, itt is a leggyakoribb értesülési forma a szakirodalom (35 válasz, 22%), a szakmai továbbképzés (28 válasz, 18%), valamint a különféle weboldalak (28 válasz, 18%). Többen értesültek konferenciák révén (23 válasz, 14%) és könyvtári folyóiratokból (16 válasz 10%). (Lásd a 2. ábrát.)

2. ábra: Hol hallott a könyvtári digitális átállásról? (Saját szerkesztés)

Az *Önnek mi jut eszébe a könyvtári digitális transzformációról?* kérdésre különféle válaszok születtek. Egy 60 éves középiskolai könyvtáros hölgy a digitalizált információ hozzáférhetőségéről így írt: „A digitális könyvtár egy technikai eszkö-

zökkel fenntartott szisztéma, amely segítségével a digitalizált információ hozzáférhető és átadható, a gyűjteményt struktúrába rendezi, ezáltal kínálva minőségi, interaktív szolgáltatást a végfelhasználó számára.” Hasonló választ írt egy 26 éves felsőoktatási könyvtárban dolgozó hölgy is: „A digitális megoldások segítségével a könyvtári szolgáltatások kiterjesztése, átalakulása.”

Több kitöltő az online elérhető tartalmakat említette: „Bizonyos tartalmakat, pl. könyvrészleteket felhőalapú tárhelyen elérhetővé tesznek bizonyos biztonsági beállítások mellett hallgatók és oktatók számára. Vagy pl. hogy egyre több e-könyv érhető el a könyvtárakban.” – írta egy 28 éves, férfi felsőoktatási könyvtáros. Mások a megváltozott felhasználói igényhez történő alkalmazkodásról írtak, többek között a legidősebb – 64 éves, iskolai könyvtáros – kitöltő is: „Alkalmazkodás a megváltozott felhasználói igényekhez, új szolgáltatások bevezetése.” Több negatív jellegű megnyilvánulás is született, szám szerint hét, például: „felkészületlenség”, „sok feladat”. Ezzel szemben mindössze három pozitív jellegű gondolat érkezett erre a kérdésre, köztük a legpozitívabb a következő: „esély a könyvtárak továbbélésére.”

Összességében a könyvtári digitális transzformációval kapcsolatban hat kategóriába kerültek beosztásra a válaszok. A legtöbb személynek a könyvtári digitális transzformációról a könyvtári szolgáltatások digitalizálása (18 fő, 29%) és az online elérhető tartalmak (16 fő, 26%) jutnak az eszébe.

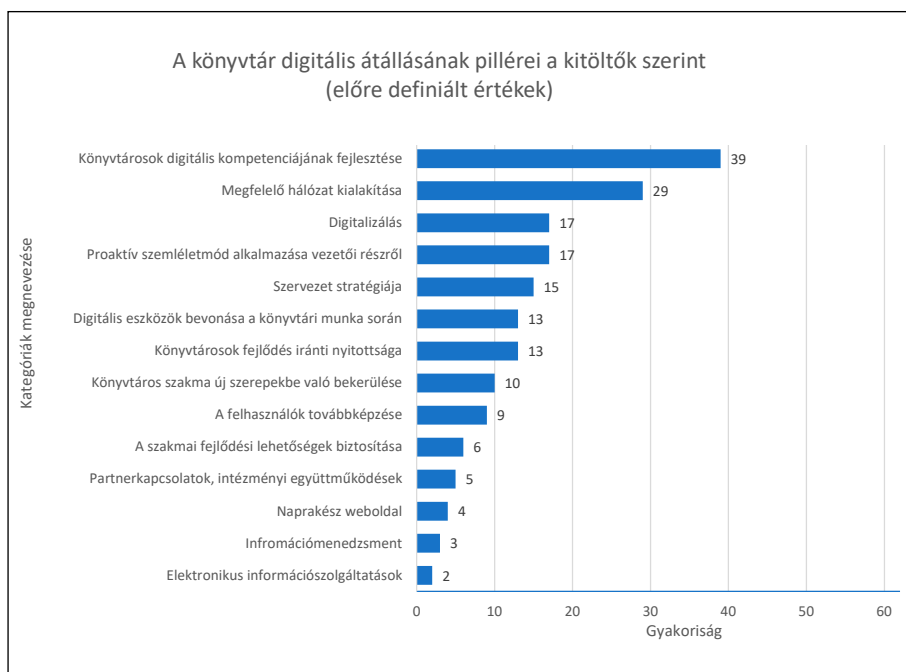
A könyvtárosok a digitális átállás pilléreként kilencven szabad választ adtak meg. Ezek alapján hét kategória került meghatározásra:

- Digitalizálás (21 válasz, 23%).
- Megfelelő hálózat kialakítása. Modern informatikai eszközök megléte, karbantartása (17 válasz, 19%).
- Digitális eszközök bevonása a könyvtári munka során (11 válasz, 12%).
- A felhasználók továbbképzése a digitális eszközök ismeretére/használatára. (10 válasz, 11%).
- Szervezet stratégiája tartalmazza a digitális technológiák alkalmazását (5 válasz, 6%).
- Könyvtárosok digitális kompetenciájának fejlesztése (5 válasz, 6%).
- Szerzői jog fontossága (2 válasz, 2%).

Ezenkívül 19 (21%) „üres” vagy értelmezhetetlen válasz született. Érdekes lehet összevetni az ötödik szakasz kérdésével ezeket a válaszokat, ahol a kitöltők maguk választhatták ki azt a maximum három fő indikátort, amelyet a digitális átállás könyvtári pilléreinek tekintenek. (Az eredmény a 3. ábrán tekinthető meg.)

Jól látható, hogy a saját válaszköznél a *könyvtárosok digitális kompetenciájának fejlesztése* lehetőséget mindössze öt résztvevő adta meg, míg az előre definiált elemeknél vezet a listát. A második helyen mindkét résznél a *Megfelelő hálózat kialakítása. Modern informatikai eszközök megléte, karbantartása* áll. Az előre meghatározott értékek közül a harmadik helyen a *Proaktív szemléletmód alkalmazása vezetői részről*

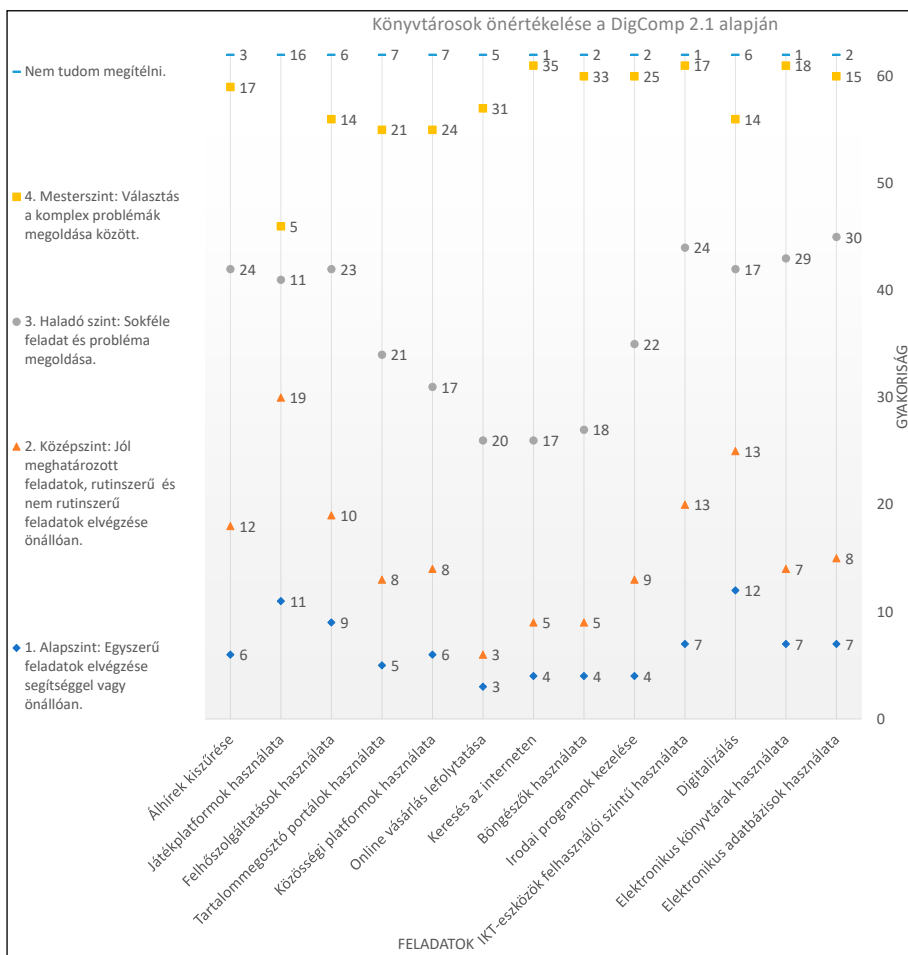
látható. Ilyen válasz nem érkezett a saját válaszok közül. Míg a szabadválaszos kérdést a digitalizálás vezeti, addig az előre definiált értékeknél mindössze csak a harmadik helyre került. Az eltérő válaszok amiatt is lehetségesek, hogy ahogy korábban látható volt, a könyvtárosoknak a digitalizálás jut eszébe először a digitális átállásról. Később, amikor már együtt látják a pilléreket, ez a folyamat átértékelődik, és több folyamat/képesség megelőzi a digitalizálást. Ahhoz, hogy a digitalizálás hatékonyan tudjon működni, szükséges a képzett szakember, a megfelelő infrastruktúra és a proaktív szemlélet a vezetőség részéről.

3. ábra: A könyvtári digitális transzformáció pillérei (előre definiált válaszok) (Saját szerkesztés)

A negyedik szakaszban a könyvtárosok önértékelése történt meg. Az előre definiált tizenhárom tulajdonság megoszlását tekintve láthatóvá válnak az önértékelés eredményei. A válaszadók mesterszinten el tudják sajátítani az alábbi tulajdonságokat, képességeket (zárójelben külön jelölve, hogy a 62 válaszadó közül, hányan jelölték meg az adott képességnél, az adott szintet, lásd a 4. ábrát):

- Keresés az internetes keresők segítségével (35 fő).
- Böngésző programok használata (33 fő).
- Online vásárlás lefolytatása (31 fő).
- Szövegszerkesztő, táblázatkezelő programok kezelése (25 fő).
- Közösségi platformok használata (24 fő).
- Különbféle tartalommegosztó portálok használata (21 fő).

4. ábra: Könyvtárosok önértékelése a DigComp 2.1 alapján (Saját szerkesztés)

Haladószerint rendelkeznek az alábbi tulajdonságokkal:

- Elektronikus adatbázisok használata/kezelése (30 fő).
- Elektronikus könyvtárak használata/kezelése (29 fő).
- IKT-eszközök felhasználói szintű használata (24 fő).
- Álhírek/álmportálok kiszűrése (24 fő).
- Különböző felhőszolgáltatások használata (23 fő).
- Különböző tartalommegosztó portálok használata (21 fő).
- Digitalizálási folyamat végrehajtása (17 fő).

Középszinten egyetlen érték, a *különböző játékatplatformok használata* áll, amelyet 19 fő jelölt meg. Alapszinten a felsorolt tulajdonságok, képességek közül elmondható, hogy egyik sem kimagasló. Érdekes tény, hogy a felsorolt elemek közül azokban a legfejlettebbek a szakemberek, amelyek közvetlenül nem kapcsolódnak a könyvtáros

szakmához. Az önértékelés alapján levonható konzekvencia az, hogy a könyvtárosok összességében felkészültek a digitális átállásra. Mindez nem akadályozza meg a kitöltőket abban, hogy továbbfejlesszék önmagukat, hiszen egy fő kivételével mindenki szeretné valamilyen módon fejleszteni a saját digitális kompetenciáját. A legtöbben (45 válasz) szakmai továbbképzéseken tennék ezt, de gyakori válasz volt még a digitális átállással kapcsolatos oldalak felkeresése (32 válasz) és az online kurzusok elvégzése (32 válasz) is.

Ezek alapján nem is meglepő, hogy szinte az összes kitöltő nyitott a digitális transzformációval járó változásokra (60 fő, 96,6%). Arra a kérdésre, hogy önmaga pozitívan éli-e meg a könyvtári digitális transzformációt, már nem ilyen egyértelmű válaszok érkeztek. A megkérdezettek közül 27 fő (43,5%) teljesen elégedett lenne az átállással, viszont 26 fő (41,9%) csak részben lenne elégedett ezzel a folyamattal. A négy kategória két külön elemre történő bontásával egy negatív (1–2. elem) és egy pozitív (3–4. elem) kategória keletkezik. Előbbiben összesen 9 válasz (14%), míg az utóbbiban 53 válasz (86%) található. Tehát a válaszadók többsége pozitívan ítéli meg az átállást, de ennek a tevékenységnek is lehetnek negatív hatásai. Míg önmaguk tekintetében megoszló a pozitivitás szintje, addig a könyvtárhasználóknál ez a kérdés eldőlt. Ugyanis a kitöltők szerint a könyvtárhasználókra csak részben gyakorolna pozitív hatást (29 fő, 46,8%) a digitális átállás.

A következő szakasz első kérdésében az előre definiált elemek közül kellett kiválasztani, hogy milyen módokon, milyen szolgáltatásokkal próbálnak sikeresek lenni a hazai könyvtárak a digitális átállás terén. A válaszadók szerint az *online kölcsönzés/hosszabbítás* és az *IKT-eszközök használata* teljes mértékben jellemző. Gyakran jellemző szolgáltatások/tevékenységek: *a digitális szolgáltatások igénybevétele, az állomány digitalizálása*, valamint a *digitális kompetenciák fejlesztése*. A *digitális oktatás támogatása* egyaránt 21-21 szavazatot kapott a gyakran jellemző és a ritkán jellemző kategóriák közül. Ritkán jellemző kategóriában az *E-könyvkölcsönzés* és a *chatbotok alkalmazása a weboldalakon* szolgáltatások találhatóak. Nem jellemzőként a tablet-/okoseszköz-kölcsönzés található. A legtöbb kitöltő a saját intézményét digitálisan kompetensnek¹⁸ ítéli (23 válasz, 37%), és önmagát is felkészültnek tartja a digitális átállás folyamatában való továbblépésre (28 válasz, 45%). A válaszadók több mint háromnegyede (48 fő) szeretné, ha lenne egységes keretrendszer arra, hogy felmérje az intézménye hol tart a digitális átállásban.

Összességében elmondható, hogy a kitöltők ismerik a könyvtári digitális átállást. Az átállás főbb pilléreinek a könyvtárosok digitális kompetenciájának fejlesztését; a megfelelő hálózat kialakítását és a modern informatikai eszközök megletét, karbantartását; a proaktív szemléletmód vezetői alkalmazását; valamint a digitalizálást tartják. Általánosságban elmondható, hogy pozitívan tekintenek a digitális transzformációra, azonban ez a folyamat is hordozhat olyan változásokat, amelyek kiválthatják egyesek ellenszenvét. A könyvtárosok és a könyvtárak

felkészültek az átállásra, de akadnak még hiányosságok: bizonyos dolgokat pótolniuk, másokat fejleszteniük kell.

Úgy véljük, hogy több égetően fontos téma is megtalálható ebben a kutatásban, ezért a terveink között szerepel, hogy kevert kutatási módszerrel tovább folytassuk a kutatást. A vizsgálat első részében a nemzetközi és a hazai könyvtáros szakma digitális átállással kapcsolatos kezdeményezéseit, programjait, megvalósított projektjeit vetnénk össze egymással, és a MAXQDA tartalomelemző szoftver segítségével kiértékelnénk azokat. A kiértékelt elemek és a DigCompOrg alapján létrehoznánk a könyvtárak digitális keretrendszerét. Emellett a korábban bemutatott pilotkérdőív segítségével szeretnénk felmérni a hazai könyvtárosok digitális kompetenciáját.

Jegyzetek

1. Ferrari, Anusca: *DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe*. EUR 26035, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2013. 46 p. <https://www.doi.org/10.2788/52966> (2021.03.20.)
Redecker, Christine: *European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu*. EUR 28775 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017. 93 p. <https://doi.org/10.2760/159770> (2021.03.20.)
Diringó-Horváth Ida – Gonda Zsuzsa: *Tanárjelöltek IKT-kompetenciájának jellemzői és fejlesztési lehetőségei*. = Képzés és Gyakorlat, 16. évf. 2018. 2. sz. 21–48. p. <https://www.doi.org/10.17165/IP.2018.2.2> (2021.03.20.)
2. Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (2017–2025) <https://digitalisjoletprogram.hu/files/27/c4/27c41541fb75cfb0bfd4ceb02385fb4e.pdf> (2021.03.20.)
3. Carretero Gomez, Stephanie – Vuorikari, Riina – Punie, Yves: *DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens With eight proficiency levels and examples of use*. EUR 28558 EN, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2017. 22, [25] p. <https://doi.org/10.2760/38842> (2021.03.20.)
4. Racsko Réka: *Digitális átállás az oktatásban*. Veszprém, Gondolat Kiadó, 2017. 38. p. (Iskolakultúra-könyvek, 52.) <https://doi.org/10.17717/IQKONYV.Racsko.2017> (2021.03.20.)
5. Racsko Réka – Bana Szilvia – Kapalkó Réka: *Pillanatkép a könyvtári digitális transzformáció aktuális trendjeiről*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 68. évf. 2021. 2. sz. 68–82. p. <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/12894> (2021.03.20.)
6. Lengyelne Molnár Tünde: *A digitális átállás könyvtári aspektusai a nemzetközi trendek tükrében*. In: *Hagyományok és Kihívások VIII. Országos Könyvtárszakmai Nap*, 2019. Szerk. Szabó Panna, Székelyné Török Tünde, Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, 2020. 63–78. p. https://doi.org/10.21862/HagyKihiv_2019.63 (2021.03.20.)
7. Kiszl Péter: *Ki vizsgál át...? A könyvtárak társadalmi felelősségvállalása a digitális korban*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 64. évf. 2017. 1. sz. 1–23. p. <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/774> (2021.03.20.)
8. Sacramento Public Library honlapja: Library of Things. <https://www.saclibrary.org/Books-Media/Specialty-Checkouts/Library-of-Things> (2021.03.20.)

9. Czeglédi László – Lengyelne Molnár Tünde: *Könyvtárpedagógia a digitális átállás időszakában*. In: *Reflexiók néhány magyarországi pedagógia-releváns kontextusra*. Szerk. Karlovitz János Tibor és Torgyik Judit, Komárno, International Research Institute s.r.o., 2020. 137–140. p. <http://www.irisro.org/pedagogia2020januar/index.html> (2021.03.20.)
 10. Racsko Réka: *i. m.*, 38. p.
 11. Czeglédi László: *Adaptív tanulási környezetek könyvtári támogatása*. In: *Agria Média 2017*. Szerk. Nádasi András, Eger, Líceum Kiadó, 2018. 11–15 p. <https://doi.org/10.17048/AM.2018.11> (2021.03.20.)
 12. Lengyelne Molnár Tünde: *i. m.*
 13. Horrigan, John B.: *Libraries' Second Digital Transformation* [white paper]. Urban Libraries Council, 2017. 1–7. p. https://www.urbanlibraries.org/files/ULC_White-Papers_LIBRARIES%E2%80%99-SECOND-DIGITAL-TRANSFORMATION.pdf (2021.03.20.)
 14. Hunya Márta [ford.]: *A tanulás támogatása a digitális korszakban. A digitálisan kompetens oktatási intézmények európai keretrendszere*. In: Hunya Márta: Melléklet Hunya Márta: *Digitális és online tanulás munkacsoport eredményei című tanulmányához*. 2016. [1–12.] p. http://oktataskepzes.tka.hu/content/documents/7_Lifelong_learning/1_Oktatas_es_kepzes_strategia/EU_tematikus_mcs/2016majus10_konferencia/K%C3%89SZ%20A%20tanul%C3%A1s%20t%C3%A1mogat%C3%A1sa%20a%20digit%C3%A1lis%20korszakban.pdf (2021.03.20.)
A Hunya Márta által fordított keretrendszer angol nyelvű eredetije: Kampylis, Panagiotis – Punie, Yves – Devine, Jim: *Promoting Effective Digital-Age Learning - A European Framework for Digitally-Competent Educational Organisations*. EUR 27599 EN, European Union. 2015. 73 p. <https://www.doi.org/10.2791/54070> (2021.03.20.)
 15. Hunya Márta [ford.]: *i. m.*
 16. IKT fogalma In: Lengyelne Molnár Tünde – Kis-Tóth Lajos: *IKT innováció* [online tananyag]. Eger, 2015 http://okt.ektf.hu/data/szlahorek/file/kezek/05_ikt_02_27/221ikt_fogalma.html (2021.03.20.)
 17. Lengyelne Molnár Tünde: *Kutatástervezés*. Eger, EKF Líceum Kiadó, 2014, 149. p. http://lengyelne.ektf.hu/wp-content/uploads/2021/02/Kutatastervezes_Lengyelne_Molnar_Tu%C2%81nde-optimized.pdf (2021.03.20.)
 18. DNR [Digitális Névjegy Rendszer]. Forrás: Digitális Pedagógiai Módszertani Központ: <https://dnr.dpmk.hu/page.php?pid=77#mi> (2021.03.20.)
-
-